فصلنامه علمي اقتصاد و بانكداري اسلامي، شماره ..... ، فصل سال - صفحات ۲۸-۱

عوامل مؤثر بر کشف تقلب در دعاوی مالی: مدلی مبتنی بر دیدگاه کارشناسان رسمی حسابداری و حسابرسی

نوع مقاله: پژوهشی

مریم محمدی[۱]
مهدی بشکوه*[۲]
حسین کاظمی[۳]

تاریخ دریافت: تاریخ پذیرش:

چکیده

کارشناسی رسمی دادگستری در رشته حسابداری و حسابرسی به‌عنوان یکی از شاخه‌های مهم حسابداری دادگاهی در ایران است. باتوجه به اینکه درصد قابل‌توجهی از پرونده‌هایی که به دادگاه ارجاع می‌شوند مربوط به اختلافات مالی هستند لذا کشف تقلب در پرونده‌های مالی توسط کارشناسان رسمی در کیفیت رسیدگی به پرونده‌های مطروحه تأثیر بسزایی خواهد داشت. این پژوهش به‌منظور شناسایی عوامل مؤثر بر کشف تقلب در دعاوی مالی با ارائه مدلی مبتنی بر دیدگاه کارشناسان رسمی حسابداری و حسابرسی انجام شده است. این مطالعه دارای یک طرح کیفی و کمی بوده و اطلاعات تحقیق به‌وسیله مصاحبه جمع‌آوری شده است برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. اطلاعات موردنیاز در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۲ از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۱۹ نفر از خبرگان گردآوری و تحلیل شده است. در ادامه بر اساس شاخص‌ها، مؤلفه‌ها، مفاهیم و مقوله‌های مدل ارائه شده، پرسش‌نامه‌ای ۱۰۸ سؤالی تدوین گردید و بر مبنای داده‌های گردآوری شده روابط مدل ارائه شده مورد بررسی قرار گرفت که در نهایت نتایج نشان از معناداری روابط و اجزای مدل ارائه شده داشت. یافته‌های تحقیق نشان داد که کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی به‌عنوان مقوله محوری است. سایر مقوله‌ها برای ارائه در مدل تصویری در پنج دستهٔ شرایط علّی (۵ مقوله)، بستر یا زمینه (۵ مقوله)، شرایط مداخله‌گر (۷ مقوله)، راهبردها (۶ مقوله)، پیامدها (۲ مقوله) قرار گرفتند. نتایج این پژوهش، می‌تواند در شناسایی عوامل بر کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطروحه محاکم قضائی به دست‌اندرکاران در تقویت امر کارشناسی در پرونده‌های مطروحه در محاکم قضائی کمک نماید.

کلیدواژه‌ها: کشف تقلب، حسابداری دادگاهی، کارشناسان رسمی دادگستری در رشته حسابداری و حسابرسی، دعاوی مالی.
طبقه‌بندی JEL: M42, K42, K49

۱ گروه حسابداری، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران ma.mohammadi6137@iau.ac.ir
۲ گروه حسابداری، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران mahdi.beshkooh@iau.ac.ir
۳ گروه حسابداری، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران Hosein.kazemi@iau.ac.ir

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

مقدمه

وقوع بحران‌ها و رسوایی‌های مالی در دنیا اعتماد سرمایه‌گذاران را کاهش داده است و موجب شده مسئولین تأکید قابل‌توجهی بر کشف تقلب‌ها و بهبود اعتماد عمومی به گزارش‌های مالی داشته باشند. در پاسخ به این موضوعات، حسابداری دادگاهی به‌عنوان حوزه‌ای نوین از حسابداری ظهور یافته است (افسانه نظری ۱۴۰۲:۱). انجمن حسابداران رسمی آمریکا حسابداری دادگاهی را استفاده از دانش تخصصی و مهارت‌های تحقیقی برای جمع‌آوری، تجزیه وتحلیل وارزیابی مدارک و تفسیر و انتقال یافته‌ها به دادگاه، هیئت مدیره یا سایر سازمان‌های حقوقی یا اداری تعریف می‌کند (قائمی وهمکاران ۸۱:۱٤۰۱). با عنایت به افزایش دعاوی حقوقی، افزایش تعاملات تجاری، افزایش تقلب در حسابداری، افزایش شکست‌های مدیریتی و نقش مشاوران حقوق مالی در دادگاه می‌توان دریافت، در زمینهٔ مسائل مالی و حسابدار ی؛ حسابداران دادگاهی و کارشناسان دادگستری می‌توانند ابعاد تخصصی رویداد مورد مناقشه را برای دادگاه روشن و شفاف کنند تا دادگاه با داشتن اطلاعات لازم بتواند مطابق با قوانین، حکم صادر کند (خانکی و همکاران ۵۵۳:۱٤۰۱). در عصر حاضر کارشناسان و مشاوران مالی به‌عنوان دارندگان مشاغل تخصصی، نقش مهمی در زندگی مردم ایفاء می‌نمایند. همچنین پیچیده و تخصصی شدن امور، موجب شده است که در غالب موارد، دادرس رای خود را با نظر اشخاصی بیاراید که دارای تخصص در علم یا فن خاصی هستند لذا نقش کارشناسان بسیار پررنگ‌تر از گذشته شده است (بادینی و همکاران ۶:۱۴۰۱). در ایران کارشناسی رسمی دادگستری در رشته حسابداری و حسابرسی مهم‌ترین بخش از حسابداری دادگاهی را تشکیل می‌دهد. کارشناسی از نظر برخی علمای حقوق یکی از ادله اثبات دعوا و از نظر برخی دیگریکی از امارات قضائی است. در واقع در صورتی که قاضی نتواند در مورد جنبه‌های تخصصی موضوع پرونده اظهار نظر نماید و نیاز به اظهار نظر تخصصی باشد موضوع به کارشناس ارجاع می‌گردد؛ لذا شناسائی و ارائه الگو ی عوامل مؤثر بر کشف تقلب توسط کارشناسان رسمی حسابداری و حسابرسی در ارائه نظریات کارشناسی با کیفیت بالا جهت کشف حقیقت و حل و فصل پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی یاری دهنده بوده و مانعی جهت پیشگیری از شکست قضاوتی قضات در پرونده‌های مالی را فراهم می‌نماید.

شناخت حسابداری دادگاهی و پیامدهای آن به کارشناسان حسابداری در ارائه نظر کارشناسی دقیق و در نتیجه متقن بودن آرای صادره در دادگاه کمک می‌نماید (افسانه نظری،۱۴۰۲:۱). تقلب و حسابداری دادگاهی توسط پژوهش‌های متعددی مورد بررسی قرار گرفته است (مجبوری یزدی و همکاران،۱۴۰۲:۲). به تدوین مدل کشف تقلب در حسابداری دادگاهی پرداختند که بر اساس نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها، کشف تقلب توسط حسابداران دادگاهی مستلزم راهبردهایی در سطوح مختلف فردی، کانون و مرکز وکلا، شرکت و دولت است و در راستای به‌کارگیری و اجرای راهبردها، لازم است مجموعه‌ای از شرایط زمینه‌ای شامل آموزش و پژوهش، فرهنگ و اخلاق، قوانین و فناوری اطلاعات فراهم گردد. اصول اخلاق حرفه‌ای، تهدید، عدم نظارت و اصل اعتماد به‌عنوان شرایط مداخله‌گر در تحقق راهبردها تأثیر منفی به‌جای می‌گذارند (سلطانی‌فر و همکاران ۱:۱۳۹۵). به بررسی تأثیر حسابداری و

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

حسابرسی دادگاهی در کنترل تقلب پرداختند و یافته‌های تحقیق حاکی از آن بود که حسابداری و حسابرسی دادگاهی بر کنترل تقلب مالی تأثیر قابل‌توجهی دارد.

این پژوهش با مرور تحقیقات موجود و با یک طرح کمی کیفی عوامل مؤثر بر کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی توسط کارشناسان رسمی دادگستری در رشته حسابداری و حسابرسی و الگوی عوامل مؤثر بر کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی توسط کارشناسان رسمی دادگستری در رشته حسابداری و حسابرسی را بررسی می‌نماید.

علیرغم پیشرفت‌های قابل توجه در پژوهش‌های حسابداری دادگاهی و کشف تقلب در دهه گذشته، مطالعات پیشین عمدتاً بر کشف تقلب در محیطهای شرکتی، فرآیندهای حسابرسی داخلی و تقلب در صورت‌های مالی در سازمان‌ها متمرکز بوده‌اند. با این حال، یک حوزه بحرانی اما کمتر کاوش‌شده همچنان باقی مانده است: کشف تقلب در پرونده‌های محاکم قضائی. در حالی که چندین مطالعه نقش حسابداران دادگاهی را به‌عنوان کارشناسان دادگاه در کشورهای کامن لا بررسی کرده‌اند، در مورد چگونگی شناسایی و کشف تقلب توسط حسابداران رسمی در پرونده‌های مالی مطرح در دادگاه‌های قضائی، به ویژه در نظام‌های حقوقی رومی - ژرمنی (حقوق نوشته) خلاء قابل‌توجهی وجود دارد. علاوه بر این، ادبیات موجود فاقد یک مدل جامع است که عوامل خاص مؤثر بر کشف تقلب در محاکم قضائی را شناسایی کند. بیشتر چارچوب‌های موجود یا به پیشگیری از تقلب شرکتی می‌پردازند یا به رویه‌های تحقیقاتی پس از کشف تقلب، بدون آنکه شکاف بین تخصص حسابداری و دادرسی قضائی را پر کنند. تا به امروز، هیچ مطالعه تجربی در ایران - یا به طور کلی در خاورمیانه - انجام نشده است که به طور سیستماتیک عوامل مؤثر بر توانایی حسابداران رسمی دادگستری (کارشناسان رسمی دادگاه در رشته حسابداری و حسابرسی) در کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی را شناسایی کند. این شکاف تحقیقاتی با توجه به تلاش‌های تحول قضائی در بسیاری از کشورها، از جمله سند تحول و تعالی قوه قضائیه ایران که به صراحت خطای نظرات کارشناسی را به‌عنوان یک چالش کلیدی در تصمیم‌گیری‌های قضایی شناسایی می‌کند، بسیار حائز اهمیت است.

بنابراین، این پژوهش با هدف پر کردن شکاف موجود انجام شده و سهم خود را در ادبیات حسابداری دادگاهی در سه سطح نظری، زمینه‌ای و عملی ارائه می‌دهد. از نظر نظری، یک مدل مفهومی از عوامل مؤثر بر کشف تقلب در فرآیندهای دادگاه‌های قضایی ارائه می‌کند که نظریه‌های کشف تقلب را از محیطهای شرکتی به بافت قضائی بسط می‌دهد. از نظر زمینه‌ای، نخستین شواهد تجربی را از یک نظام حقوق نوشته (نظام حقوقی ایران) فراهم می‌آورد، جایی که نقش حسابداران رسمی دادگستری با نقش حسابداران دادگاهی در نظام‌های کامن لا تفاوت اساسی دارد. از نظر عملی نیز بینش‌هایی برای مقامات قضائی، مراکز کارشناسان رسمی و فعالان حسابداری دادگاهی ارائه می‌کند تا کیفیت نظرات کارشناسی در دعاوی مالی بهبود یابد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

۱. مبانی نظری و پیشینه تحقیق

تقلب به‌عنوان عاملی بحران زا در عرصه مالی، تهدیدی جدی برای اعتماد عمومی به اطلاعات مالی و فرآیند گزارشگری مالی محسوب می‌شود و هزینه‌ها و پیآمدهای سنگینی برای گروه‌های مختلف به‌دنبال دارد. در سالهای اخیر مجامع حرفه‌ای به ارائه راهکارهایی برای پیشگیری و کشف تقلب صورت‌های مالی توجه زیادی کرده‌اند. اولین بار در سال ۱۹۸۸ هیئت استانداردهای حسابرسی، استاندارد حسابرسی شماره ۵۳ را با عنوان مسئولیت حسابرسان در کشف و گزارشگری اشتباهات و تقلبا، منتشر کرد که در سال ۱۹۹۷ استاندارد شماره ۸۲ با عنوان «ارزیابی تقلب صورت‌های مالی» جایگزین آن شد و در نهایت در سال ۲۰۰۲ استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ با انجام برخی اصلاحات و اضافات، با همان عنوان، جایگزین استاندارد شماره ۸۲ شد. در ایران نیز در سال ۱۳۷۷ با انتشار استانداردهای حسابرسی ایران از سوی سازمان حسابرسی، استاندارد شماره ۲٤ با عنوان «اشتباه و تقلب» به این موضوع پرداخت؛ همچنین در قانون تجارت ایران طبق ماده ۲۳۲، مسئولیت صحت صورت‌های مالی بر عهده مدیریت است و گزارش هرگونه تقلب و قصور برعهده بازرس قرار دارد. با توجه به مباحث فوق، توجه به تقلب، پیشگیری و کشف آن به‌عنوان عاملی مؤثر در امنیت گزارشگری مالی از جانب مدیریت سازمان و حسابرس مستقل ضروری به نظر می‌رسد (خواجوی و همکاران، ۱۳۹٤).

این روزها حسابرسی در دنیا تبدیل به حرفه‌ای ضروری و بسیار مورد نیاز شده است. چرا که شواهد متعددی از تلاش‌های بسیار در دستکاری فریبکارانه دفاتر حسابداری شرکت‌ها که گاه از آن به «پختن دفاتر» تعبیر می‌شود، صورت می‌گیرد. برخی محققان در ایالات متحده آمریکا عنوان «آن سال مخوف» را به سال ۲۰۰۲ میلادی که برای حرفه حسابرسی دنیا سرشار از اخبار ناگوار رسوایی‌های مالی قابل توجه بود، نسبت داده‌اند. به باور نگارنده، تاریخ حسابرسی را می‌توان با اطمینان و بی تردید حتی به پیش و پس از این سال تقسیم کرد. آن چه پس از سال ۲۰۰۲ در حرفه حسابرسی دنیا رخ داد (و می‌دهد)، تلاشی است جدی برای اعاده حیثیت از حرفه‌ای که می‌رفت تا در «آن سال مخوف» به بد نامی کشیده شود. در برخی گزارشات موجود بهای تمام شده تقلب‌های صورت گرفته در عالم کسب و کار ایالات متحده آمریکا، سالانه بیش از ۶۰۰ میلیارد دلار ذکر شده است و آنچه حرفه حسابرسی را به فکر فرو برده، آمار فزاینده‌ای است که از ارائه صورت‌های مالی فریبکارانه در سال‌های اخیر در اختیار قرار گرفته است (رهنمای رودپشتی، ۱٤۰۱). صورت‌های مالی گمراه کننده‌ای که مدیران این شرکت‌ها در این سال‌ها ارائه داده‌اند و با تقلبات مالی پنهان شده در آن‌ها و مخدوش کردن چهره واقعیت در افشای وضعیت شرکت‌ها برای استفاده کنندگان برون سازمانی اطلاعات مذکور موجب وارد آمدن آسیب به سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان شده‌اند. موضوعی که هشداری جدی از آینده تأمین سرمایه و اعتبار برای شرکت‌های سهامی عام است. جلوگیری، کشف و تجسس تقلب در صورت‌های مالی شرکت‌ها، امروز بیش از هر زمان دیگری بدل به دغدغه جدی حسابداران رسمی دنیا شده است و حسابداران رسمی را بیش از هر زمان دیگر برای ارائه خدمات پیشگیرانه یا واکنشی مربوط به تقلب، چه در شرکت‌های سهامی خاص و عام و چه در شرکت‌های دولتی یا شبه‌دولتی، به خدمت می‌گیرند. تقریباً همه سازمان‌ها به

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

نوعی با تقلب دست به گریبان‌اند و انواعی از آن را، از یک سرقت ناچیز توسط کارکنانشان تا گزارشگری مالی فریبکارانه تجربه می‌کنند. تقلب عمده در صورت‌های مالی می‌تواند اثر سوء قابل توجهی بر ارزش بازار واحد تجاری، اعتبار و توانایی آن در دستیابی به اهداف استراتژیک خود داشته باشد (سلیمی، ۱۴۰۲).

۱،۱. از تحقیقات داخلی نزدیک به موضوع مقاله می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره نمود:
رضائی و همکاران به بررسی اثر سبک‌های شناختی بر توانایی حسابرسان در کشف تقلب پرداختند. نتایج پژوهش نشان می‌دهند که سبک‌های شناختی انتزاعی - تصادفی، انتزاعی - متوالی، عینی - متوالی و عینی - تصادفی به ترتیب بیشترین تأثیر را بر توانایی کشف سوءاستفاده از دارایی‌ها دارند و تردید حرفه‌ای روابط آنها را میانجیگری می‌کند. تردید حرفه‌ای حسابرسان نیز توانایی کشف سوءاستفاده از دارایی‌ها را افزایش می‌دهد (رضائی و همکاران ۱۴۰۳:۲۰۱).
خانکی و همکاران به ارزیابی ابعاد اکتشافی حسابداری دادگاهی پرداختند. نتایج پژوهش در بخش کمی نشان داد، مؤلفه نظارت‌های نهادی، کاربردی‌ترین زمینه‌ی حسابداری دادگاهی در سطح شرکت‌های بازار سرمایه تلقی می‌شود. نتیجه کسب شده گویای این واقعیت است که نظارت‌های نهادی در ساختار حاکمیت شرکتی به حوزه‌ی حسابداری دادگاهی در جهت کاهش بار حقوقی و قضایی عملکردهای مالی کمک شایان توجهی می‌نماید (خانکی و همکاران ۱۴۰۲:۱۸۹).
مالکی و همکاران (۱٤۰۵) با هدف تعیین عوامل کلیدی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های الگوی جامع حسابرسی از راه دور در ایران، بر اهمیت زیرساخت‌های فناوری اطلاعات، دسترسی به اطلاعات قابل اتکا، مستندسازی الکترونیکی و سازوکارهای نظارتی در اجرای مؤثر فرایندهای حسابرسی تأکید کردند. این مؤلفه‌ها در حوزه کشف تقلب در دعاوی مالی نیز می‌توانند از طریق تسهیل گردآوری و تحلیل شواهد مالی، به افزایش دقت و سرعت رسیدگی کارشناسی کمک کنند.
برنا و همکاران به بررسی الگوی عوامل مؤثر بر وقوع تقلب در صورت‌های مالی با رویکرد حسابداری دادگاهی پرداختند این تحقیق علل مؤثر بر وقوع تقلب در صورت‌های مالی شرکت‌های ایرانی را در ۱-عوامل شخصیت، ویژگی‌ها و تمایلات فردی (خودشیفتگی/ بیش اعتمادی، اخلاق و تعهد، انگیزه/ فشار، توجیه و ویژگی‌های فردی) ۲ - عوامل ساختاری (محیط و فرهنگ سازمانی)، مدیریتی (ناشایستگی و انگیزه/فشار)، فرصت /بستر سازمانی و ۳-عوامل کلان برون‌سازمانی (اقتصادی - صنعتی و اجتماعی - سیاسی) به همراه زیر مجموعه اجزای عوامل آن‌ها، شناسایی نمود (برنا و همکاران ۱۴۰۱:۲۸۱).
بناء و همکاران (۱٤۰۵) با تدوین و اعتبارسنجی مدل تعیین سوءرفتار مالی بانک‌ها، بر شناسایی عوامل و سازوکارهای مؤثر بر بروز انحرافات و تخلفات مالی تأکید کردند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که شناخت عوامل زمینه‌ای، نظارتی و رفتاری سوءرفتار مالی می‌تواند در طراحی سازوکارهای پیشگیری، شناسایی به‌موقع و مقابله مؤثر با تقلب‌های مالی نقش مهمی داشته باشد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

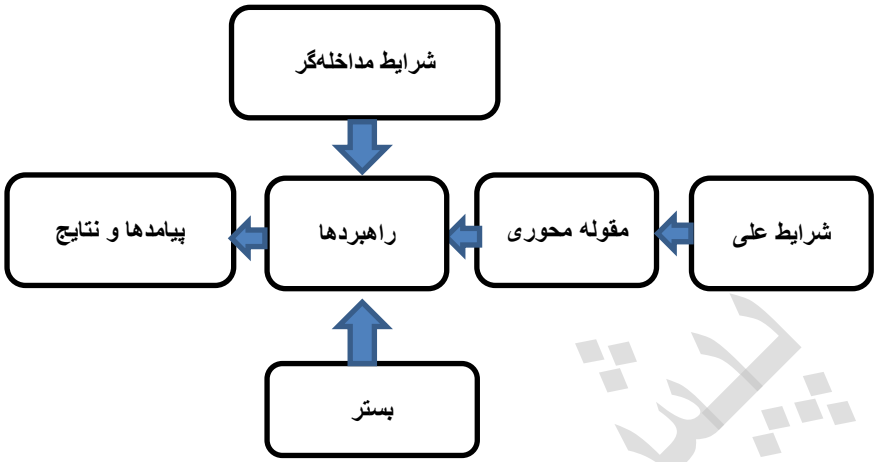
خلیلی سامانی و دهقانی به بررسی رابطه بین حسابداری دادگاهی و کشف تقلب پرداختند. کثرت و فراوانی تقلب و کلاهبرداری خبری است که هر هفته شاهد انتشار آن هستیم این رویداد در حقیقت تهدید جدی برای عملکرد حسابرسان مستقل است و شک و تردید قابل ملاحظه‌ای راجع به صلاحیت حسابداران رسمی مطرح نموده و اعتبار، مشروعیت و حسن شهرت حرفه حسابرسی را هم زیر سؤال برده است. این شرایط، لزوم وجود حسابداری دادگاهی را بیش از پیش ضروری ساخته است؛ در نتیجه در این پژوهش سعی شده تا ضمن معرفی این بخش از حسابداری، فواید و نقش آن را نیز متذکر شود (خلیلی سامانی و دهقانی ۱۴۰۰:۲۶۷).

۱,۲. از تحقیقات خارجی نزدیک به موضوع مقاله می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره نمود:
هاینس[1] و همکاران (۲۰۲۵) ریسک مسئولیت قانونی و بهترین روش برای فعالیت حسابداران رسمی (CFE) و کارشناسان کشف تقلب (CPA) به‌عنوان کارشناس خبره دادگاهی را بررسی کردند در این تحقیق مفاهیم حقوقی تقصیر (عمدی) و قصور (سهوی) کارشناسان رسمی حسابداری بر اساس رویه قضائی بررسی و در نهایت توصیه‌های برای کارشناسان خبره دادگاهی جهت اجتناب از مسئولیت قانونی ارائه نموده‌اند.
مظلوم[2] و همکاران (۲۰۲۵) به بررسی تقویت حسابداران رسمی با استفاده از تکنیک‌های هوش مصنوعی در حسابداری دادگاهی پرداختند. نتایج نشان داد که هوش مصنوعی می‌تواند به طور قابل‌توجهی اثربخشی حسابداری دادگاهی را در مبارزه با فساد مالی بهبود بخشد. یکپارچه‌سازی فناوری‌های هوش مصنوعی، کشف و مدیریت فعالیت‌های غیرقانونی مالی و اداری را افزایش می‌دهد. علاوه بر این، هوش مصنوعی وظایف اساسی حسابداری دادگاهی از جمله جمع‌آوری، تحلیل، ارزیابی و تفسیر داده‌های مالی را تقویت نموده و در عین حال، ارتباط سریع و دقیق یافته‌ها را با ذی‌نفعان کلیدی تسهیل می‌کند. در نتیجه، پذیرش هوش مصنوعی به طور قابل‌توجهی کارایی، دقت و تأثیر کلی حسابداری دادگاهی را در مهار تخلفات مالی افزایش می‌دهد.
لی[3] و همکاران (۲۰۲۶) ارزیابی اعتبار مدارک حرفه‌ای کارشناس خبره دادگاهی (دکترا، حسابرس رسمی، سابقه تدریس) از دیدگاه هیئت‌منصفه را بررسی نمودند نتایج نشان داد که هیئت‌منصفه از یک آستانه اعتبار پیروی می‌کند؛ به طوری که وقتی کارشناسان دارای یک مدرک کاملاً شناخته‌شده باشند، مدارک اضافی هیچ مزیت دیگری ایجاد نمی‌کند. به نظر می‌رسد اعضای هیئت‌منصفه به نشانه‌های ادراکی (هیوریستیک) متکی بوده و عناوینی مانند «حسابرس رسمی» یا «دکترا» را نشانه‌های کافی برای شایستگی حرفه‌ای تلقی می‌کنند.

۲. مدل و سوالات تحقیق
با توجه به مطالب بیان شده، مدل مفهومی تحقیق حاضر را می‌توان به شکل نمودار ۱ ترسیم نمود:

[1] Hines et al.
[2] Mazloum et al.
[3] Lee et al.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

نمودار ۱: ترسیم مدل به روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری

بنابراین سؤالات تحقیق به صورت زیر مطرح می‌شود:
Q1:عوامل مؤثر بر کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی توسط کارشناسان رسمی دادگستری در رشته حسابداری و حسابرسی کدام‌اند؟
Q2:الگوی عوامل مؤثر بر کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی توسط کارشناسان رسمی دادگستری در رشته حسابداری و حسابرسی چگونه است؟

۳.روش تحقیق

با توجه به اینکه محقق در تحقیق حاضر به دنبال «شناسائی و ارائه الگوی عوامل مؤثر بر کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی توسط کارشناسان رسمی دادگستری در رشته حسابداری و حسابرسی» است، لذا از نظر هدف، یک تحقیق توسعه‌ای است. از نظر گردآوری داده‌ها و اطلاعات و روش تجزیه‌وتحلیل یک تحقیق آمیخته اکتشافی (ابتدا کیفی و سپس کمی) است بر حسب ماهیت و نوع مطالعه، از نوع پیمایشی مقطعی است.

۳,۱.جامعه و نمونه آماري:

بخش اول جامعه آماری: متخصصان و اساتید حسابداری و مدیریت مالی در سطح دانشگاهی
بخش دوم جامعه آماری: اعضای انجمن حسابداری ایران و کارشناسان رسمی دادگستری در حوزه حسابداری و حسابرسی.
شایان ذکر است که متناسب با جامعه آماری تحقیق حاضر، نمونه و حجم آن نیز شامل دو بخش است. جهت تعیین حداقل حجم نمونه لازم، از فرمول دوم کوکران استفاده شد؛ بنابراین حجم نمونه لازم ۳۸۵ نفر است که مبنای تجزیه‌وتحلیل قرار گرفته شد به علت همگن بودن اعضاء، از روش دسترس استفاده می‌گردد.
توصیف جمعیت‌شناختی نمونه‌های مورد نظر در این بخش در جدول ۱ ارائه شده است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

جدول ۱: انواع داده های مورد استفاده در این پژوهش

ردیف	نوع داده‌ها	تعداد
۱	متخصصان و اساتید حسابداری و مدیریت مالی در سطح دانشگاهی	۱۰
۲	متخصصان حسابداری و مدیریت مالی	۹

منبع: یافته های پژوهش

۳,۲.گردآوري داده ها:

در این تحقیق با توجه به اینکه هدف پژوهش حاضر طراحی مدل ساختاری عوامل بومی مؤثر بر حسابداری مدیریت رفتاری است، لذا برای جمع‌آوری اطلاعات از روش‌های مطالعات کتابخانه‌ای و تحقیقات میدانی استفاده شد. با توجه به گردآوری داده‌ها از دو نوع ابزار بررسی اسناد و مدارک و پرسش‌نامه استفاده می‌شود. در بررسی اسناد و مدارک، جهت گردآوری اطلاعات در زمینه مبانی نظری و ادبیات تحقیق موضوع، از منابع کتابخانه‌ای، مقالات، کتاب‌های مورد نیاز و نیز از شبکه جهانی اطلاعات استفاده گردید.

۳,٤.مقیاس اندازه گیري و روایي و پایایي:

در این پژوهش روایی صوری به تأیید متخصصین این حوزه رسیده و میزان پایایی آن نیز توسط آزمون آلفای کرونباخ مورد آزمون قرار گرفت که میزان آن برای هر دو متغیر بیشتر از ۰,۷ بدست آمد که نشان‌دهنده قابلیت اطمینان پرسش‌نامه است. هر سؤال پرسش‌نامه در برگیرنده پنج گزینه (شامل کاملاً مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم و کاملاً موافقم) است تا پاسخ‌دهنده از میان آنان یکی را انتخاب نماید.

٤.یافته ها و تحلیل:

یافته های مربوط به آمار توصیفی:

با توجه به خروجی نرم‌افزار مندرج در جدول ۲، از آنجایی که میانگین کلیه متغیرها بالاتر از میانگین نظری (۳) است که نشان از وضعیت مناسب تحقیق دارد.

جدول ۲: آماره‌های کلی متغیرهای تحقیق

متغیر	امتیاز کل			
	میانگین	انحراف معیار	مینیمم	ماکزیمم
شرایط علی	۳,۹۲	۰۹ .۱	۲,۰۰	٤,۰۰
مقوله محوری	۳,۵۵	۰,۸۷	۱,۰۰	۵,۰۰
راهبردها	٤,۰۱	۰,۷۲	۲,۰۰	۵,۰۰
بسترها	٤,۱۳	۰,۵٤	۱,۰۰	۵,۰۰
شرایط مداخله‌گر	۳,٤۹	۰,۸۳	۱,۰۰	۵,۰۰
پیامدها	٤,۰۷	۰,۹۱	۱,۰۰	۵,۰۰

منبع: یافته های پژوهش

کدگذاری انتخابی و خلق نظریه

مدل کدگذاری انتخابی و خلق نظریه به صورت نمودار ۲ است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

نمودار ۲: شناسائی و ارائه الگوی عوامل مؤثر بر کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی

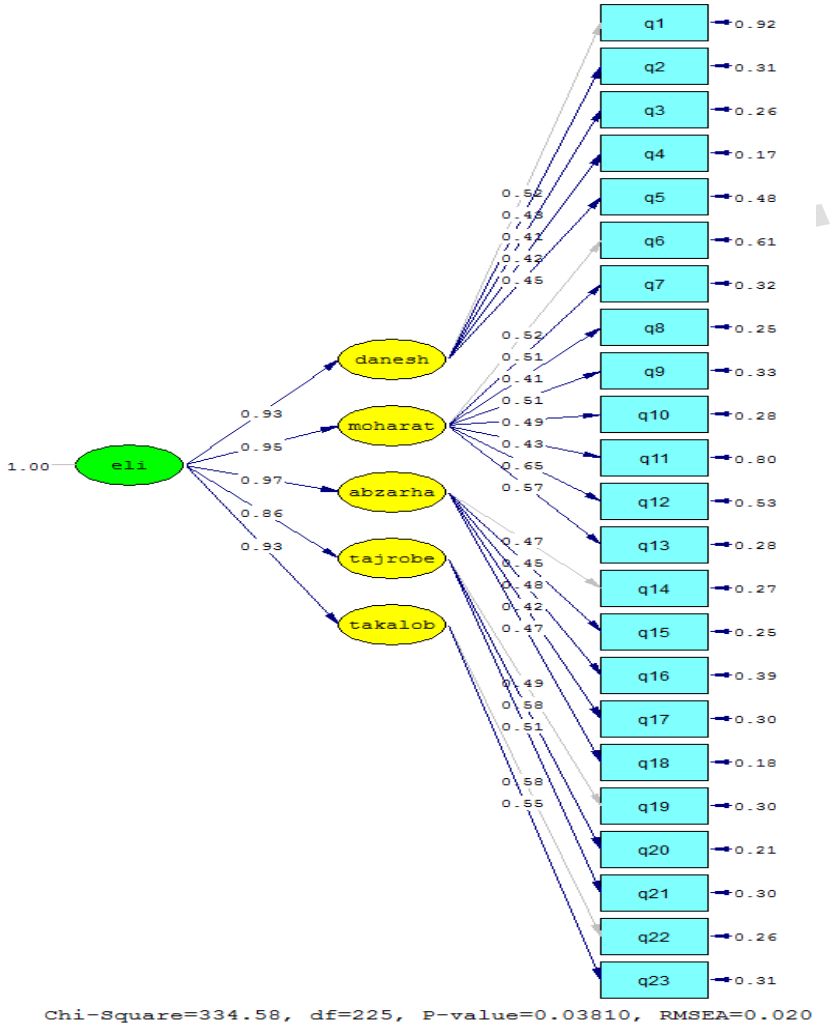
[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

تحلیل عاملی تأییدی سازه‌های پرسش‌نامه

تحلیل عاملی تأییدی متغیر شرایط علی

یافته‌های مربوط به بررسی ضرایب مسیر استاندارد:

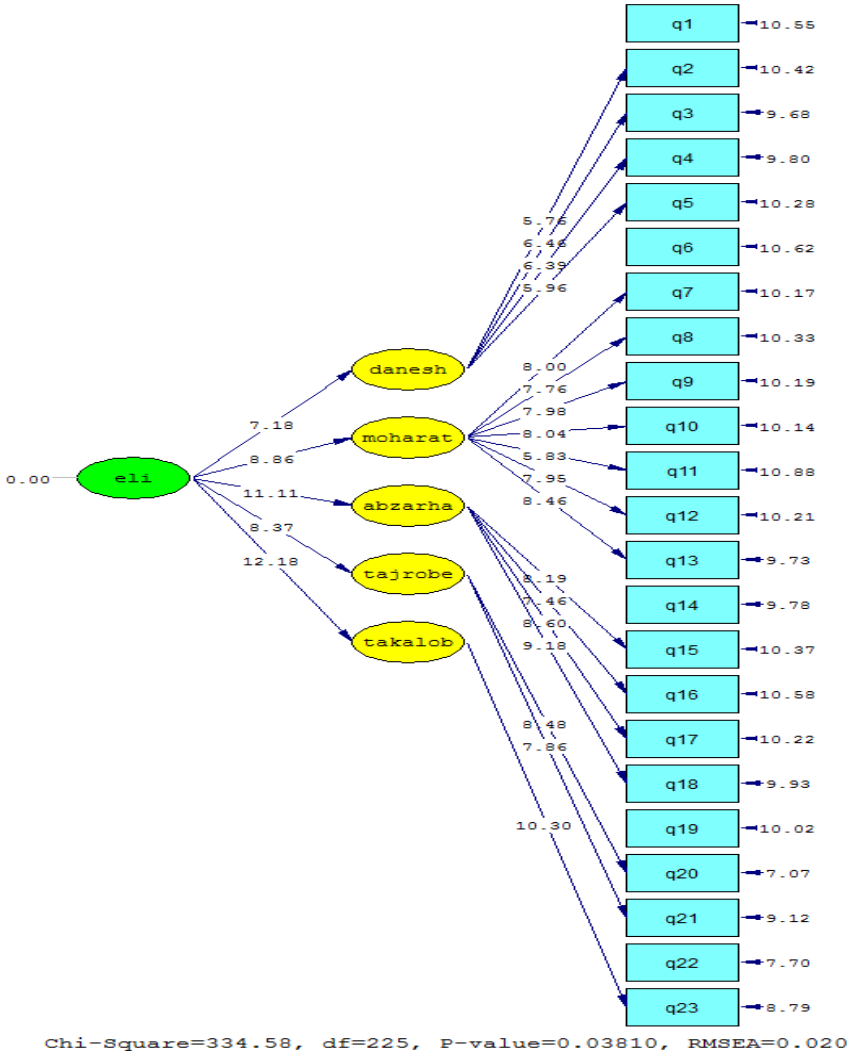
با توجه به خروجی نرم‌افزار مندرج در نمودار ۳ ضریب مسیر استاندارد رابطه‌ها بالاتر از ۰/۳ است، لذا می‌توان گفت سؤالات مورد نظر از قدرت تبیین خوبی برخوردارند.

نمودار ۳: مدل اندازه‌گیری متغیر شرایط علی در حالت تخمین استاندارد یافته‌های مربوط به بررسی ضرایب مسیر معناداری

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

با توجه به خروجی نرم‌افزار مندرج در نمودار ٤ معناداری ضریب معناداری رابطه‌ها بالاتر از ۱,۹٦ است، لذا می‌توان گفت تمامی بارهای عاملی و ضرایب مسیر مدل معنادار هستند.

نمودار ٤: مدل اندازه‌گیری متغیر شرایط علی در حالت معناداری

شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری متغیر شرایط علی

مهم‌ترین شاخص‌های برازش مورد ارزیابی قرار گرفت و نتیجه حاصل که در جدول ۳ آورده شده است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

جدول ۳: بررسی شاخص‌های نیکویی برازش

شاخص‌های برازش	مقادیر مناسب (خوب)	مقادیر عالی	مقادیر پژوهش	نتیجه برازش
ریشه میانگین مربعات خطای برآورد[1]	≤۰/۱	≤۰/۰۸	۰/۰۲۰	برازش خوب
شاخص برازش نرم[2]	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۰	برازش خوب
شاخص برازش غیر نرم[3]	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۶	برازش عالی
شاخص برازش مقایسه‌ای[4]	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۳	برازش خوب
شاخص برازش افزایشی[5]	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۲	برازش خوب
شاخص نیکویی برازش[6]	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۴	برازش خوب
شاخص نیکویی برازش تعدیل شده[7]	≥۰/۸	≥۰/۹	۰/۸۳	برازش خوب
ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده[8]	≤۰/۰۸	≤۰/۰۵	۰/۰۳۹	برازش عالی
ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده استاندارد شده[9]	≤۰/۰۸	≤۰/۰۵	۰/۰۷۱	برازش خوب

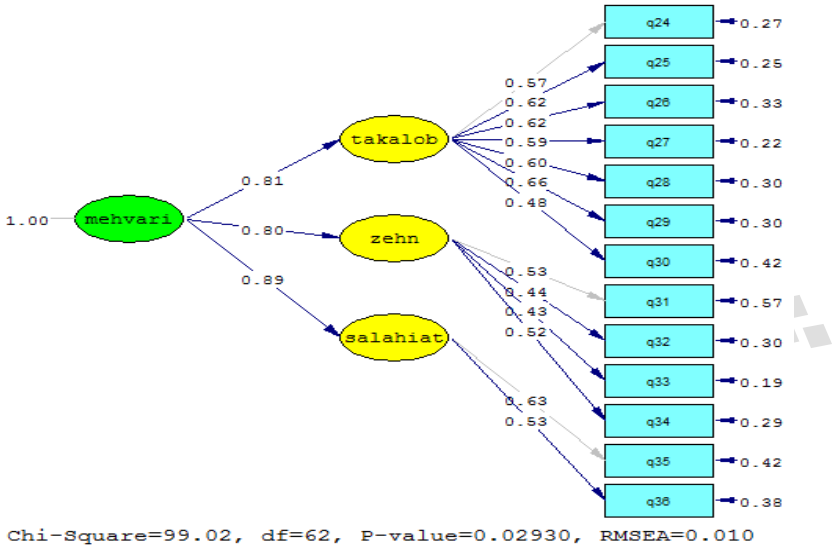
منبع: یافته های پژوهش

[1] Root Mean Squared Error of Approximation (RMSEA)
[2] Normed Fit Index (NFI)
[3] Non-Normed Fit Index (NNFI)
[4] Comparative Fit Index (CFI)
[5] Incremental Fit Index (IFI)
[6] Goodness of Fit Index (GFI)
[7] Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI)
[8] Root Mean Square Residual (RMR)
[9] Standardized Root Mean Square Residual (SRMR)

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

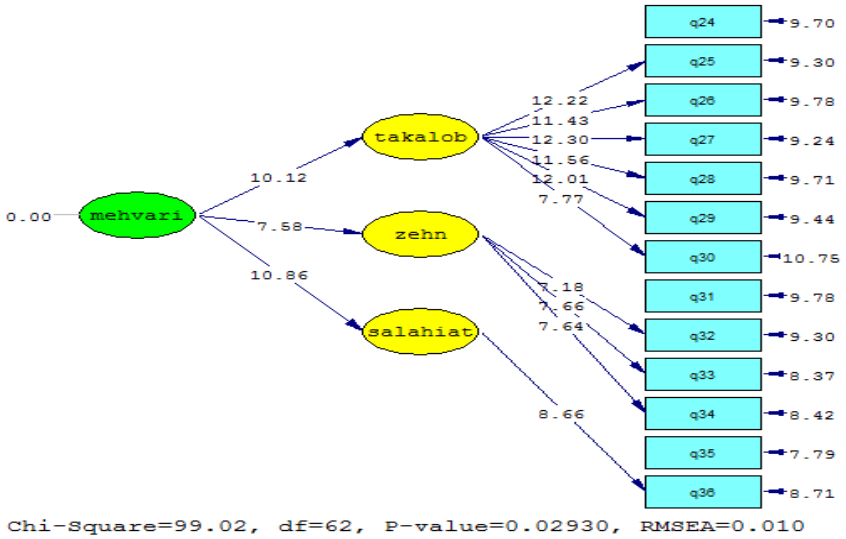
تحلیل عاملی تأییدی متغیر شرایط مقوله محوری

یافته‌های مربوط به بررسی ضرایب مسیر استاندارد:

نمودار ۵: مدل اندازه‌گیری متغیر مقوله محوری در حالت تخمین استاندارد

یافته‌های مربوط به بررسی ضرایب معناداری:

نمودار ۶: مدل اندازه‌گیری متغیر مقوله محوری در حالت معناداری

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری متغیر مقوله محوری

جدول ۴: بررسی شاخص‌های نیکویی برازش

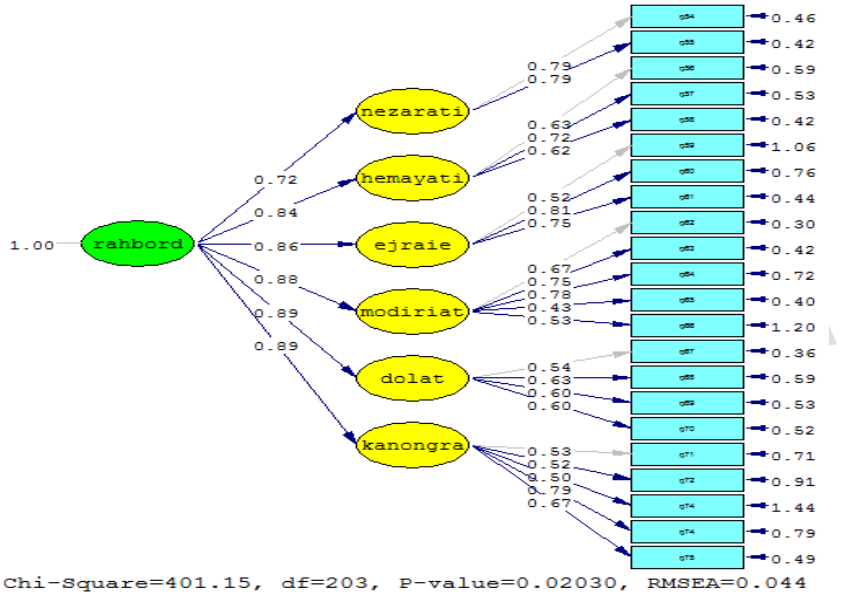
نتیجه برازش	مقادیر پژوهش	مقادیر عالی	مقادیر مناسب (خوب)	شاخص‌های برازش
برازش خوب	۰/۰۱۰	≤۰/۰۸	≤۰/۱	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد
برازش خوب	۰/۹۳	≥۰/۹۵	≥۰/۹	شاخص برازش نرم
برازش خوب	۰/۹۱	≥۰/۹۵	≥۰/۹	شاخص برازش غیر نرم
برازش خوب	۰/۹۰	≥۰/۹۵	≥۰/۹	شاخص برازش مقایسه‌ای
برازش عالی	۰/۹۶	≥۰/۹۵	≥۰/۹	شاخص برازش افزایشی
برازش خوب	۰/۹۱	≥۰/۹۵	≥۰/۹	شاخص نیکویی برازش
برازش عالی	۰/۹۱	≥۰/۹	≥۰/۸	شاخص نیکویی برازش تعدیل شده
برازش عالی	۰/۰۴۲	≤۰/۰۵	≤۰/۰۸	ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده
برازش خوب	۰/۰۷۲	≤۰/۰۵	≤۰/۰۸	ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده استاندارد شده

منبع: یافته های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

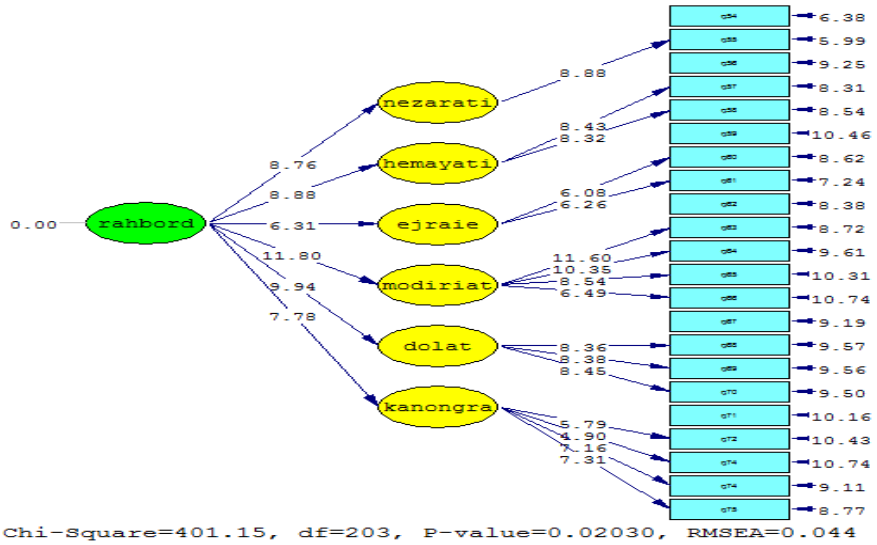
تحلیل عاملی تأییدی متغیر راهبردها

یافته‌های مربوط به بررسی ضرایب مسیر استاندارد:

نمودار ۷: مدل اندازه‌گیری متغیر راهبردها در حالت تخمین استاندارد

یافته‌های مربوط به بررسی ضرایب معناداری:

نمودار ۸: مدل اندازه‌گیری متغیر راهبردها در حالت معناداری

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری متغیر راهبردها

جدول ۵: بررسی شاخص‌های نیکویی برازش

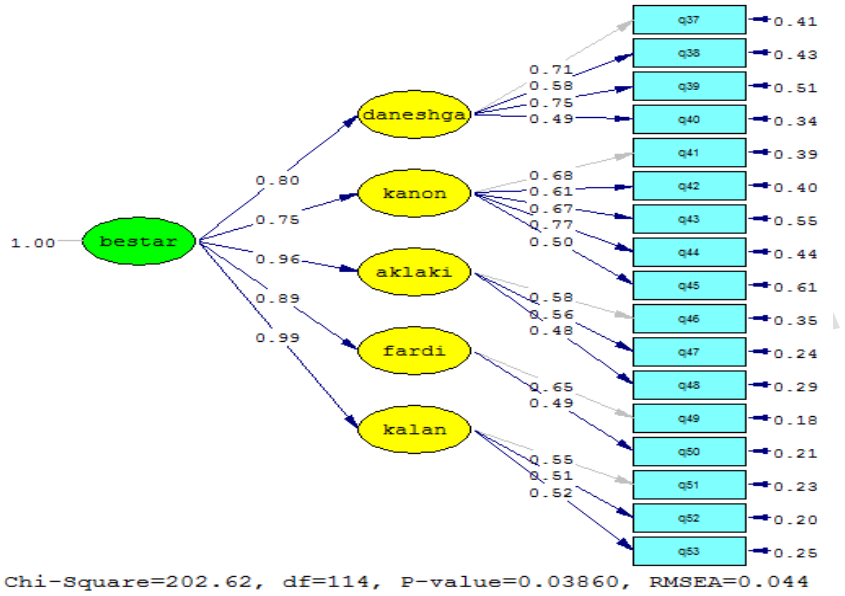
شاخص‌های برازش	مقادیر مناسب (خوب)	مقادیر عالی	مقادیر پژوهش	نتیجه برازش
ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	≤۰/۱	≤۰/۰۸	۰/۰۴۴	برازش خوب
شاخص برازش نرم	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۱	برازش خوب
شاخص برازش غیر نرم	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۰	برازش خوب
شاخص برازش مقایسه‌ای	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۱	برازش خوب
شاخص برازش افزایشی	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۴	برازش خوب
شاخص نیکویی برازش	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۳	برازش خوب
شاخص نیکویی برازش تعدیل شده	≥۰/۸	≥۰/۹	۰/۸۸	برازش خوب
ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده	≤۰/۰۸	≤۰/۰۵	۰/۰۳۸	برازش عالی
ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده استاندارد شده	≤۰/۰۸	≤۰/۰۵	۰/۰۶۲	برازش خوب

منبع: یافته های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

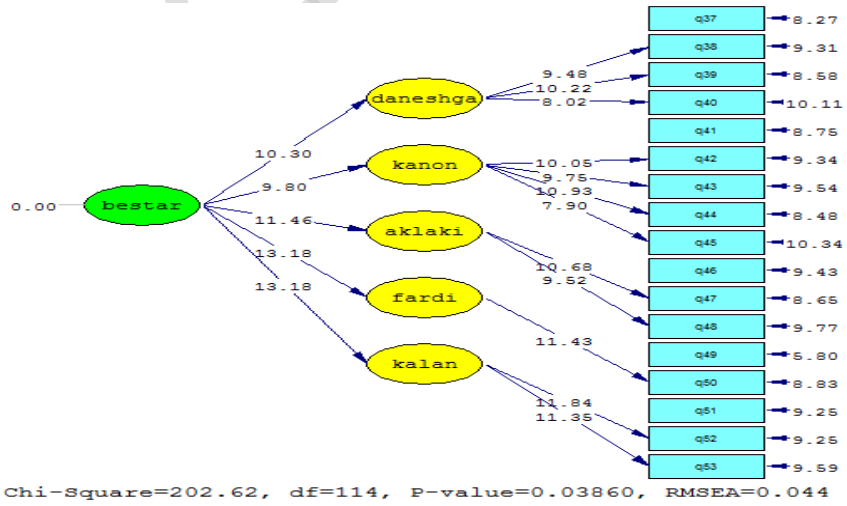
تحلیل عاملی تأییدی متغیر بستر

یافته‌های مربوط به بررسی ضرایب مسیر استاندارد:

نمودار ۹: مدل اندازه‌گیری متغیر بستر در حالت تخمین استاندارد

یافته‌های مربوط به بررسی ضرایب معناداری:

نمودار ۱۰: مدل اندازه‌گیری متغیر بستر در حالت معناداری

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری متغیر بستر

جدول ۶: بررسی شاخص‌های نیکویی برازش

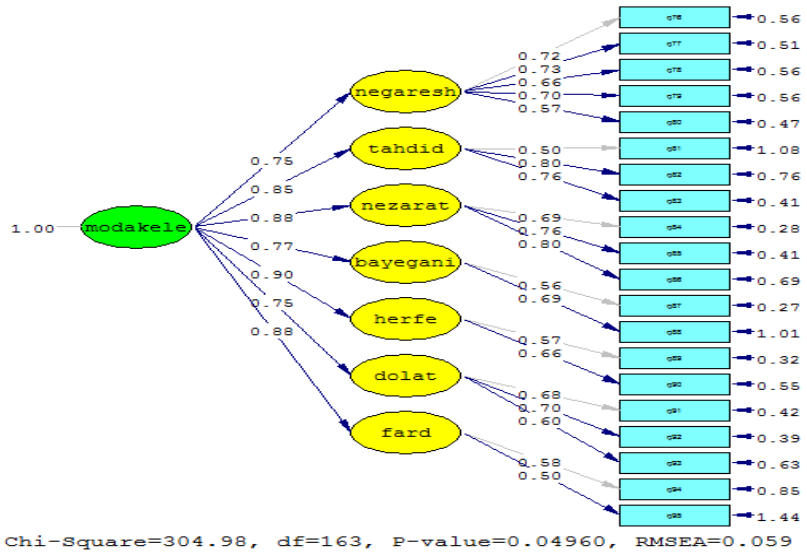
نتیجه برازش	مقادیر پژوهش	مقادیر عالی	مقادیر مناسب (خوب)	شاخص‌های برازش
برازش خوب	۰/۰۴۴	≤۰/۰۸	≤۰/۱	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد
برازش خوب	۰/۹۰	≥۰/۹۵	≥۰/۹	شاخص برازش نرم
برازش عالی	۰/۹۵	≥۰/۹۵	≥۰/۹	شاخص برازش غیر نرم
برازش عالی	۰/۹۶	≥۰/۹۵	≥۰/۹	شاخص برازش مقایسه‌ای
برازش خوب	۰/۹۰	≥۰/۹۵	≥۰/۹	شاخص برازش افزایشی
برازش خوب	۰/۹۳	≥۰/۹۵	≥۰/۹	شاخص نیکویی برازش
برازش خوب	۰/۸۳	≥۰/۹	≥۰/۸	شاخص نیکویی برازش تعدیل شده
برازش عالی	۰/۰۴۸	≤۰/۰۵	≤۰/۰۸	ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده
برازش خوب	۰/۰۷۵	≤۰/۰۵	≤۰/۰۸	ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده استاندارد شده

منبع: یافته های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

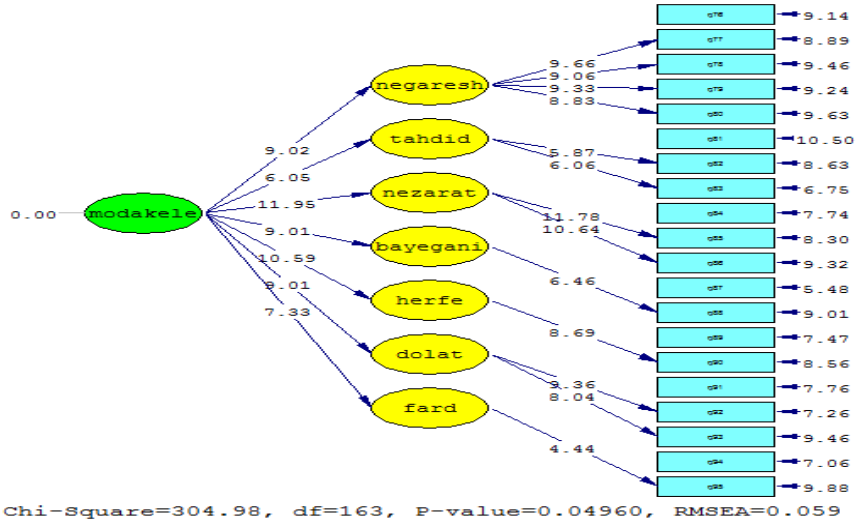
تحلیل عاملی تأییدی متغیر شرایط مداخله‌گر

یافته‌های مربوط به بررسی ضرایب مسیر استاندارد:

نمودار ۱۱: مدل اندازه‌گیری متغیر شرایط مداخله‌گر در حالت تخمین استاندارد

یافته‌های مربوط به بررسی ضرایب معناداری:

نمودار ۱۲: مدل اندازه‌گیری متغیر مداخله‌گر در حالت معناداری

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری متغیر شرایط مداخله‌گر

جدول ۷: بررسی شاخص‌های نیکویی برازش

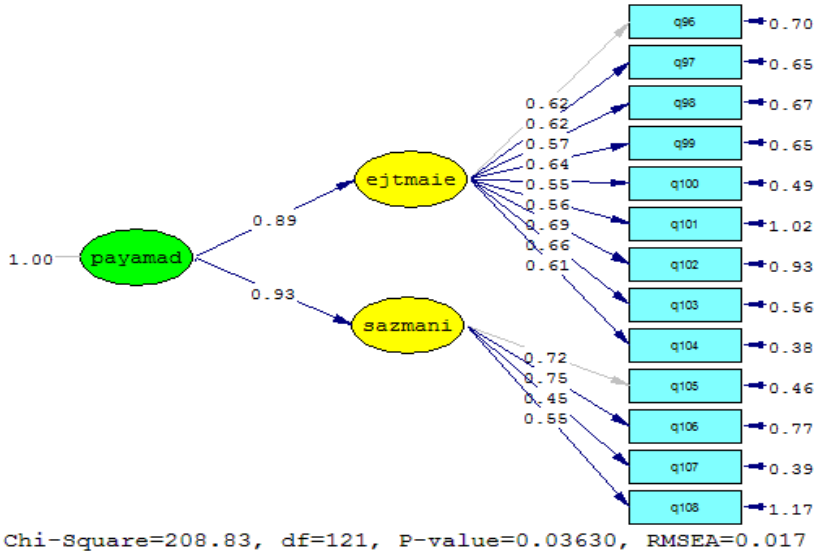
شاخص‌های برازش	مقادیر مناسب (خوب)	مقادیر عالی	مقادیر پژوهش	نتیجه برازش
ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	≤۰/۱	≤۰/۰۸	۰/۰۵۹	برازش عالی
شاخص برازش نرم	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۰	برازش خوب
شاخص برازش غیر نرم	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۱	برازش خوب
شاخص برازش مقایسه‌ای	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۳	برازش خوب
شاخص برازش افزایشی	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۴	برازش خوب
شاخص نیکویی برازش	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۰	برازش خوب
شاخص نیکویی برازش تعدیل شده	≥۰/۸	≥۰/۹	۰/۸۹	برازش خوب
ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده	≤۰/۰۸	≤۰/۰۵	۰/۰۲۹	برازش عالی
ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده استاندارد شده	≤۰/۰۸	≤۰/۰۵	۰/۰۷۴	برازش خوب

منبع: یافته های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

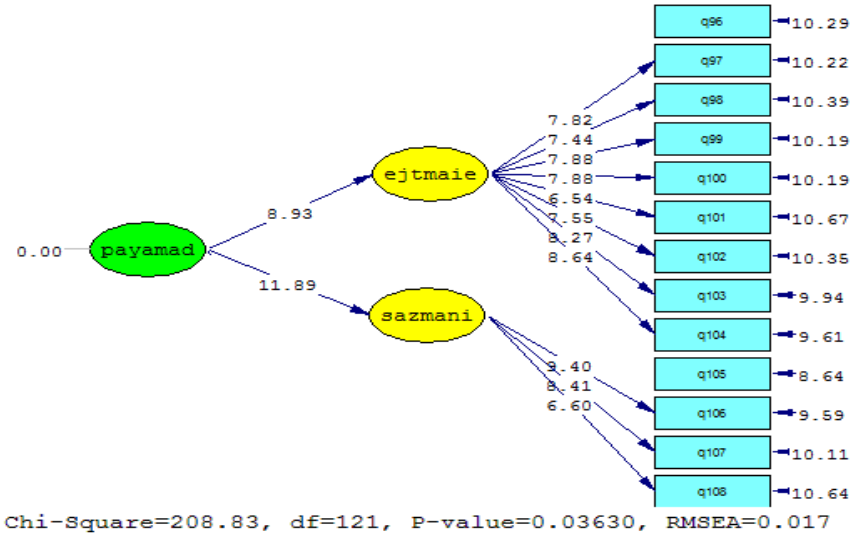
۱- تحلیل عاملی تأییدی متغیر پیامدها (نتایج)

یافته‌های مربوط به بررسی ضرایب مسیر استاندارد:

نمودار ۱۳- مدل اندازه‌گیری متغیر پیامدها در حالت تخمین استاندارد

یافته‌های مربوط به بررسی ضرایب معناداری:

نمودار ۱۴: مدل اندازه‌گیری متغیر پیامدها در حالت معناداری

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری متغیر پیامدها

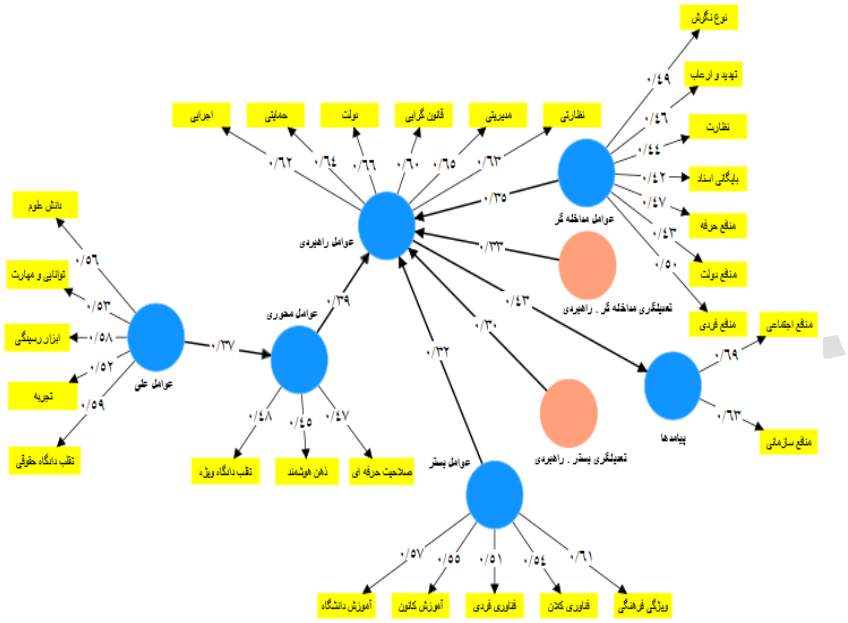
جدول ۸: بررسی شاخص‌های نیکویی برازش

شاخص‌های برازش	مقادیر مناسب (خوب)	مقادیر عالی	مقادیر پژوهش	نتیجه برازش
ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	≤۰/۱	≤۰/۰۸	۰/۰۱۷	برازش خوب
شاخص برازش نرم	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۵	برازش عالی
شاخص برازش غیر نرم	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۶	برازش عالی
شاخص برازش مقایسه‌ای	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۵	برازش عالی
شاخص برازش افزایشی	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۱	برازش خوب
شاخص نیکویی برازش	≥۰/۹	≥۰/۹۵	۰/۹۴	برازش خوب
شاخص نیکویی برازش تعدیل شده	≥۰/۸	≥۰/۹	۰/۸۲	برازش خوب
ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده	≤۰/۰۸	≤۰/۰۵	۰/۰۴۸	برازش عالی
ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده استاندارد شده	≤۰/۰۸	≤۰/۰۵	۰/۰۷۷	برازش خوب

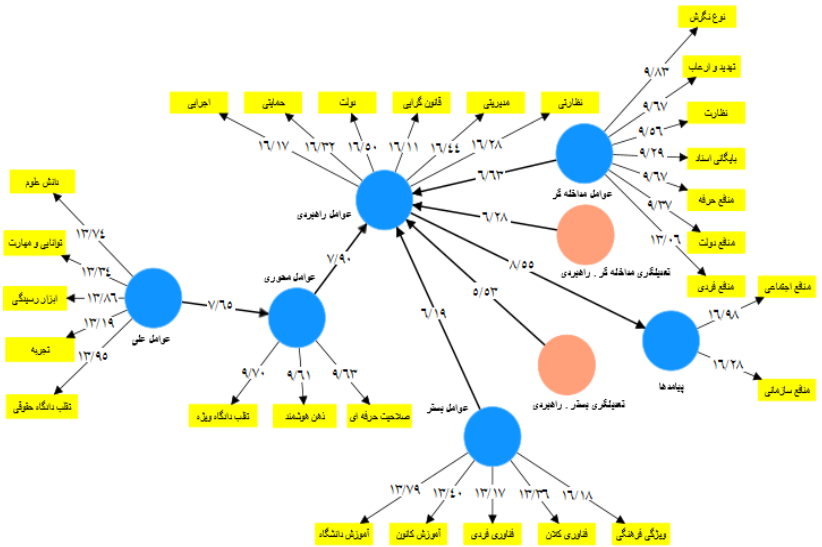
منبع: یافته های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

آزمون مدل پژوهش: بررسی ضرایب مسیر استاندارد و ضرایب معناداری مربوط

نمودار ۱۵: مدل ساختاری در حالت تخمین استاندارد

نمودار ۱۶: مدل ساختاری در حالت ضرایب معناداری

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

با توجه به نتایج تحلیل عاملی تأییدی که در مدل ساختاری در حالت تخمین استاندارد (نمودار ۱۵) و مدل ساختاری در حالت ضرایب معناداری در نمودار ۶ ارائه شده است، چون تمامی اعداد معناداری پارامترهای مدل از عدد ۱/۹۶ بزرگ‌تر است؛ لذا در مجموع نتایج تحلیل عاملی تأییدی حاکی از برازش کلی الگوی ارائه شده با داده‌ها است و نشان‌دهنده برازش مناسب مدل اندازه‌گیری است.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در تحقیق حاضر به‌منظور دستیابی به الگو یا نظریه‌ای جامع در رابطه با ارائه مدل ساختاری عوامل مؤثر بر کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی از استراتژی کیفی نظریه‌پردازی داده‌بنیاد استفاده شده است. گام‌های پژوهش مرحله به مرحله بر اساس روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد پیش رفته و در نهایت بر مبنای ادبیات تحقیق و مصاحبه‌های انجام شده تعداد ۱۰۸ مفهوم و ۲۸ مقوله احصا شده است که از میان مقوله‌ها، سه مورد به‌عنوان مقولهٔ مرکزی ظاهر شد تا در کنار ۲۵ مورد دیگر، اجزای نظریهٔ داده‌بنیاد به دست آمده از پژوهش را تشکیل دهند. برای ارائهٔ نظریه از داستان و مدل تصویری استفاده شد. مقولهٔ مرکزی شناسایی شده در این پژوهش، «بررسی تقلب و فساد در محاکم کیفری و دادگاه‌های ویژه، ذهن هوشمند، صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای» است که بقیه مقوله‌ها در رابطهٔ با آن معنا پیدا می‌کنند. مقوله‌ها نیز برای ارائه در مدل تصویری در پنج دستهٔ شرایط علّی (۵ مقوله)، راهبردها (۶ مقوله)، بستر یا زمینه (۵ مقوله)، شرایط مداخله‌گر (۷ مقوله)، پیامدها (۲ مقوله) قرار گرفتند که به شرح زیر است:

از میان تمامی مقوله‌ها، ۵ مقوله «بررسی تقلب و فساد در محاکم کیفری و دادگاه‌های ویژه، ذهن هوشمند، صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای»، به منزله مقوله محوری در نظر گرفته شده است که بررسی تقلب و فساد در محاکم کیفری و دادگاه‌های ویژه شامل: گزارشگری مالی متقلبانه (مدیریت سود، بیش‌نمایی و کم‌نمایی در دارایی‌ها و بدهی‌ها، توزیع سود موهوم)، جرائم ارزی، پول‌شویی، جرائم یقه سفیدان، جرائم سازمان‌یافته، تقلب در ارزیابی سهام شرکت‌ها، فرار از دیون دولتی است. ذهن هوشمند افراد شامل: پرهیز از منفعت طلبی، در نظر گرفتن پیامدهای رفتار اخلاقی و غیراخلاقی در ارتباط با اعتبار خود، مسئولیت‌پذیری در قبال جامعه، بهره‌گیری از تجربیات سایر کارشناسان رسمی است. صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای شامل: به‌روز نگه‌داشتن دانش تخصصی و بی‌طرفی کارشناس است. به عبارت دیگر بر مبنای نقل قول‌های اغلب پاسخ دهندگان می‌توان این مقوله را در مرکز قرار داد و دیگر مقوله‌ها را به آن مرتبط نمود. برچسب انتخاب شده برای مقوله محوری نیز انتزاعی و در عین حال از جامعیت برخوردار است.

از میان دیگر مقوله‌ها، ۵ مقوله «دانش علوم مختلف، مهارت و توانایی‌ها، ابزارهای رسیدگی، تجربه، بررسی تقلب، فساد، اختلاس و تبانی در محاکم حقوقی» به منزله شرایط علی در نظر گرفته شده است که مقوله دانش علوم مختلف شامل: دانش حسابداری و حسابرسی، دانش فناوری اطلاعات، دانش قضایی (جرم‌شناسی، حقوق جزا، حقوق کیفری)، دانش روان‌شناسی، مدیریت کسب‌وکار است. مهارت و توانایی‌ها شامل: قدرت تحلیل، شم کارآگاهی (هوش پلیسی)، توانایی مصاحبه، توانایی تفکر مجرمان، مهارت‌های ارتباطی (کلامی)، توانایی ردیابی (مالی) داده‌ها، مهارت جزئی‌نگر، مهارت بازجویی (روحیه بازجویی) است. ابزارهای رسیدگی شامل: نسبت‌های مالی، ابزارهای تحلیل داده، استعلام، راستی‌آزمایی، پرچم‌های قرمز است. تجربه شامل: توانایی حل مسائل پیچیده، تعداد سال کارکرد، سابقه اجرای کار در دادگاه است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

بررسی تقلب، فساد، اختلاس و تبانی در محاکم حقوقی شامل: اختلافات مالی و شکایات حقوقی است. شایان ذکر است دلیل علّی بودن این مقوله‌ها را می‌توان این‌گونه بیان نمود که این مقوله‌ها و مفاهیم از جمله علل طراحی الگوی «عوامل مؤثر بر کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی» هستند.

همچنین از میان دیگر مقوله‌ها ۶ مقوله «اقدامات نظارتی، اقدامات حمایتی، اقدامات اجرایی، سازوکارهای مدیریتی، اقدامات در سطح دولت، قانون‌گرایی» نیز به‌عنوان راهبردها تلقی می‌شوند، زیرا این مقوله‌ها به‌عنوان کنش و واکنش‌های هدفمندی هستند که منجر به ارائه و بهره گیری از یک الگوی «شناسائی و ارائه الگوی عوامل مؤثر بر کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی» می‌شود. مقوله اقدامات نظارتی مشتمل بر مفهوم‌های نظارت مستمر و اثربخش بر کیفیت کار کارشناسان رسمی دادگستری، ارتقای آیین‌نامه تعیین صلاحیت کارشناسان رسمی دادگستری است. مقوله اقدامات حمایتی مشتمل بر مفهوم‌های استفاده از تحقیقات و پژوهش‌های دانشگاهی در حوزه کشف تقلب و سرمایه‌گذاری در این حوزه‌ها، حمایت از کارشناسان، برگزاری دوره‌های بازآموزی حرفه‌ای مختص کشف تقلب است. مقوله اقدامات اجرایی مشتمل بر مفهوم‌های برقراری تقسیم کار مناسب، خدمات مشاوره توسط حسابداران دادگاهی، تدوین دستورالعمل و استاندارد خاص بررسی تقلب است. سازوکارهای مدیریتی شامل: به‌کارگیری قوانین سوت زنی، برقراری سیستم‌های کنترلی و حسابرسی داخلی، سنجش تست سلامت مالی کارکنان، استخدام حسابدار دادگاهی در شرکت، ارتقاء ابزارهای کشف تقلب است. اقدامات در سطح دولت مشتمل بر: دسترسی به سامانه‌های اطلاعاتی، ارزیابی دورهای قوانین، کوتاه‌تر شدن جواب استعلامات، عدم تطابق زمان مورد نظر رسیدگی و زمان ثبت و ضبط شواهد است. قانون‌گرایی مشتمل بر: تنقیح قوانین، تصویب قوانین مرتبط با جرائم یقه سفید، تدوین قانون جامع مبارزه با تقلب، شفافیت در قوانین، یکپارچه‌سازی سامانه‌های اطلاعاتی است.

همچنین از میان دیگر مقوله‌ها، ۵ مقوله «آموزش در سطح دانشگاه، آموزش در سطح کانون و مرکز کارشناسان و جامعه حسابداران رسمی، ویژگی‌های فرهنگی و اخلاقی، فناوری اطلاعات در سطح فردی، فناوری اطلاعات در سطح کلان» به منزله بستر در نظر گرفته شده که به ترتیب مقوله آموزش در سطح دانشگاه مشتمل بر مفهوم‌های ایجاد رشته مستقل، اجرای طرح‌های پژوهشی در دانشگاه در حوزه تقلب و حسابداری دادگاهی، آموزش‌های مستمر ضمن خدمت برای اساتید، گذراندن دوره‌های تخصصی در داخل و خارج از کشور است. مقوله آموزش در سطح کانون و مرکز کارشناسان و جامعه حسابداران رسمی مشتمل بر مفهوم‌های آموزش تجربی دانشجویان در کارگاه، آموزش‌های مستمر ضمن خدمت، برگزاری کارگاه‌های تخصصی، آموزش ابزارهای جدید مرتبط با تقلبات دیجیتالی، نحوه تهیه گزارش به مراجع مربوطه است. ویژگی‌های فرهنگی و اخلاقی شامل: فرهنگ مطالبه‌گری، فرهنگی پاسخگویی، اخلاق حرفه‌ای است. فناوری اطلاعات در سطح فردی شامل: آشنایی با جرائم سایبری، آشنایی با ابزارهای نوین تکنولوژی است. فناوری اطلاعات در سطح کلان مشتمل بر: تحولات در سطح تکنولوژی، تخصیص بودجه در این زمینه، فرهنگ به‌کارگیری از ابزارها است. شایان ذکر است دلیل راهبرد بودن این مقوله‌ها را می‌توان این‌گونه بیان نمود که این مقوله‌ها و مفاهیم نشانگر شرایط خاصی است که در آن راهبردهای کنش و واکنش صورت می‌پذیرد.

از میان دیگر مقوله‌ها، ۷ مقوله «نوع نگرش و تیپ شخصیتی، تهدید و ارعاب، نظارت، بایگانی اسناد و مدارک، منافع حرفه، منافع دولت، منافع فردی» به منزله شرایط مداخله‌گر در

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

نظر گرفته شده است که به ترتیب مقوله نوع نگرش و تیپ شخصیتی مشتمل بر مفهوم‌های جسور، مستقل، منطقی، محافظه‌کار، اعتماد به نفس است. همچنین مقوله تهدید و ارعاب مشتمل بر مفهوم‌های مداخله سیاسی در فرایند قضایی، ترس از انتقام، عدم وجود امنیت جانی، مالی، شغلی است. مقوله نظارت مشتمل بر مفهوم‌های نظارت ناقص بر رویه‌های اداری پرونده‌ها، نظارت، رشوه است. مقوله بایگانی اسناد و مدارک مشتمل بر مفهوم‌های فقدان مستندات، دسترسی به اطلاعات است. منافع حرفه مشتمل بر: افزایش کیفیت حرفه و اعتبار حرفه حسابداری است. منافع دولت شامل: رشد و توسعه اقتصاد ملی، رقابتی‌شدن اقتصاد کشور، کاهش سیاسی بازی و باندبازی است. منافع فردی شامل: افزایش اعتبار حسابدار دادگاهی، افزایش حق‌الزحمه حسابدار دادگاهی است. دلیلی که باعث انتخاب این مقوله‌ها به‌عنوان شرایط مداخله‌گر گردید را می‌توان این‌گونه بیان نمود که هر یک از این مقوله‌ها می‌توانند دستیابی به مقوله محوری را محدود یا تسهیل نمایند.

با توجه به نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل‌ها می‌توان پیشنهادهای زیر را بیان نمود:

- بر مبنای نتایج حاصله و ضرایب مسیر مقوله‌ها و مفاهیم مدل پیشنهادی توصیه می‌شود در غالب یک طرح مبسوط و جامع، تلاش شود تا الزامات سیاست‌ها و همچنین مأموریت و رسالت کشف تقلب در پرونده‌های مالی در مرکز توجه قرار گیرد و تأکید خاصی بر روی آنها صورت پذیرد. علاوه بر آن پیشنهاد می‌شود که بستری مناسب تعبیه شود تا سیاست‌ها و قوانین حمایتی کشور در حوزه کشف تقلب در وضعیت مناسبی اتخاذ شوند.
- همچنین توصیه می‌شود به طور کاملاً تخصصی و برنامه‌ریزی‌شده بر روی زیر ساخت‌های کشف تقلب در پرونده‌های مالی و پتانسیل‌های موجود و همچنین تکنولوژی‌های موجود در حوزه مربوطه به‌صورت توأمان سرمایه‌گذاری لازم صورت پذیرد.
- تغییر و تحولات در عرصه فناوری‌های نوین متعدد از جمله کشف تقلب در پرونده‌های مالی که سال‌های اخیر رخ داده است، بسیاری از سازمان‌ها را تحت‌تأثیر قرار داده است. نهادهای فعال در این عرصه نیز از این قاعده مستثنی نبوده است، لذا پیشنهاد می‌گردد با برنامه‌ریزی‌های عملیاتی تدابیری در جهت همسو نمودن یا هم‌افزایی این نهادها اتخاذ گردد.
- همچنین نتایج حاصله موید آن است که شناسائی و ارائه الگوی عوامل مؤثر بر کشف تقلب در پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی توسط کارشناسان رسمی دادگستری در رشته حسابداری و حسابرسی به‌عنوان یکی از کلیدی‌ترین عوامل، نقش بسیار اثرگذاری در استقرار و پیاده‌سازی موفق کشف تقلب در پرونده‌های مالی دارند؛ لذا پیشنهاد می‌گردد در سطوح بالای سازمانی نهادهای فعال مربوطه به این عوامل توجه بیشتری صورت پذیرد و مقید به کشف تقلب در پرونده‌های مالی باشند.
- همچنین پیشنهاد می‌شود مدیران سازمان‌های فعال در عرصه کشف تقلب در پرونده‌های مالی همه تلاش خود را بکار بندند تا با استفاده از نیروی انسانی اثربخش، سیاست‌ها و برنامه‌ها، تدوین استراتژی محتوا؛ تمرکز ویژه روی پرونده‌های مالی مطرح در محاکم قضائی در فرایند کشف تقلب داشته باشند تا دستاوردهای اثربخش‌تری کسب کنند.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

منابع

۱. بادینی,حسن , راضی,سپیده و مهدی پور,محمد . (۱۴۰۱). مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری در حقوق ایران و فرانسه با تاکید بر رویه قضایی. فصلنامه تمدن حقوقی, ۵(۱۰), ۵-۲۵.

۲. برنا,محمدرضا , برادران حسنزاده,رسول , فضلزاده,علیرضا و بادآورنهندی,یونس . (۱۴۰۱). الگوی عوامل مؤثر بر وقوع تقلب در صورت‌های مالی با رویکرد حسابداری دادگاهی: بر اساس روش تحلیل مضمون (تم). *پژوهش‌های کاربردی در گزارشگری مالی*، ۱۱(۲)، ۲۸۱–۳۲۰.

۳. بناء محمدرضا، پورحیدری امید، خدامی پور احمد. تدوین و اعتبارسنجی مدل تعیین سوءرفتار مالی بانک‌ها با رویکرد فراترکیب و معادلات ساختاری. نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامي. ۱۴۰۵; ۱۵ (۵۶) :http://mieaoi.ir/article-۳۱۳-۳۳۹-۱-۲۰۶۸-fa.html

۴. خانکی,علی محمد , فرزین فر,علی اکبر , صفری گرایلی,مهدی و عرب‌زاده,میثم . (۱۴۰۱). طراحی مدل حسابداری دادگاهی: تحلیل داده‌بنیاد و فرایند رتبه‌بندی تفسیری. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۲۹(۳)، ۵۴۶–۵۸۵.

۵. خانکی، علی‌محمد، فرزین‌فر، علی‌اکبر، صفری گرایلی، مهدی و عرب‌زاده، میثم. (۱۴۰۲). ارزیابی ابعاد اکتشافی حسابداری دادگاهی: فرایند فازی دومرحله‌ای. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، ۱۳(۳)، ۱۸۹–۲۱۰.

۶. خلیلی سامانی، فرزانه و دهقانی، مریم. (۱۴۰۰). بررسی رابطه بین حسابداری دادگاهی و کشف تقلب. *پژوهش‌های معاصر در علوم مدیریت و حسابداری*، ۳(۸)، ۲۶۷–۲۷۵.

۷. خواجوی، شکرا و منصوری، شله. (۱۳۹۴). تقلب: دایره پنهان در زنجیره امنیت گزارشگری مالی. *مجله کنکاش*، تهران.

۸. رضائی، ناهید، دیانتی دیلمی، زهرا، جمکرانی، رضا غلامی و رهنمای رودپشتی، فریدون. (۱۴۰۳). بررسی اثر سبک‌های شناختی بر توانایی حسابرسان در کشف تقلب. *پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۱۶(۶۲)، ۲۰۱–۲۴۲.

۹. رهنمای رودپشتی، فریدون. (۱۴۰۱). داده‌کاوی و کشف تقلب‌های مالی. *فصلنامه علمی‌پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۱(۳).

۱۰. سلطانی‌فر، احمد، حیرانی، فروغ و معین‌الدین، محمود. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر حسابداری و حسابرسی دادگاهی / قانونی در کنترل تقلب. مقاله ارائه‌شده در *سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و اقتصاد با محوریت اقتصاد مقاومتی*.

۱۱. سلیمی، سمانه. (۱۴۰۲). *حسابرسی صورت‌های مالی و نقش آن در کشف، پیشگیری از تقلب و فساد مالی*. دانشگاه پیام‌نور قشم.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]

۱۲. مالکی وحید، محمدی علی، بیات علی، قربانی بهزاد. تعیین عوامل کلیدی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های الگوی جامع حسابرسی از راه دور در ایران. نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامي. ۱۴۰۵; ۱۵ (۵۶) :http://mieaoi.ir/article-۹۴-۷۷-۲۰۲۷۱-fa.html
۱۳. مجبوری یزدی، هدی، خلیفه‌سلطانی، سید احمد و حجازی، رضوان. (۱۴۰۲). تدوین مدل کشف تقلب در حسابداری دادگاهی. *حسابداری دولتی*، ۹(۲)، ۱–۱۹.
۱۴. نظری، افسانه. (۱۴۰۲). مروری بر ادبیات حسابداری دادگاهی و پیامدهای آن. *رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری*، ۷(۲۴).
15. Hines, Christopher S., J. Conrad Naegle Jr, Gregory P. Tapis, and Kerri Lynn Tassin. (2025). Legal Liability Risk and Best Practices for CPAs and CFEs Acting As Forensic Expert Witnesses. *Journal of Forensic Accounting Research*, 1-14.
16. Lee, Chih-Chen, Alyssa Ong, and Debra Sinclair. (2026). Expert Witness Qualifications (Ph. D., CPA, Teaching Experience) and Juror Credibility Assessments: A Laboratory Experiment. Journal of Forensic Accounting Research, 1-19.
17. Mazloum, Hasan, Nawaf Mazloum, and Ahmad Mohamad Saleh. (2025). Forensic audit: Enhancing certified public accountant using artificial intelligence techniques. *BAU Journal-Science and Technology*, *6*(2), 10.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-19]